

Stanko Piplović

PRVI MEĐUNARODNI KONGRES STAROKRŠĆANSKE ARHEOLOGIJE

UDK: 061.3: 904 (497.5 Split) (091) "1894"

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 1. IV. 1994.

Stanko Pipović

58000 Split, HR

Ulica sedam Kaštela 2

U 1994. navršilo se sto godina od Prvog međunarodnog kongresa starokršćanske arheologije koji je, na poticaj don Frane Bulića, održan u Splitu i Solinu. Osnovni značaj ove manifestacije, na kojoj su se okupila eminentna imena europske znanosti, bio je u otvaranju sustavnog procesa proučavanja jednog od odlučnih perioda svjetske povijesti i civilizacije. Antička Salona je u tom smislu bila sretan izbor. Ona je u prvim stoljećima nakon Krista bila najveća vjerska metropola na istočnom Jadranu s brojnim sakralnim građevinama i nekropolama. Ti materijalni ostaci su dragocjeni za razumijevanje razvoja umjetnosti, posebno graditeljstva, na velikoj društvenoj prekretnici. Nakon punog stoljeća ponovno su se u Splitu i Poreču okupili na XIII. po redu kongresu brojni gosti. To je zaslužno priznanje za naš doprinos arheološkoj znanosti i prigoda da se ocijene veliki pomaci učinjeni za to vrijeme. Događaj nije važan samo za stručnjake, već ima i prvorazredno kulturno značenje.

Do konca XIX. stoljeća istraživanje starokršćanskih spomenika u Solinu bilo je dalo već prilične rezultate. Još sredinom prošlog stoljeća pod vodstvom ravnatelja Arheološkog muzeja u Splitu Frane Carrare djelomice je istražen baptisterij uz Baziliku urbanu pa su otpočeli radovi na kompleksu Manastirine. Nakon duže stanke nastavio ih je Mihovil Glavinić. Godine 1871. slučajno je uz potok Kapljuč pronađeno 16. sarkofaga u nizu što je ukazivalo na postojanje veće nekropole na tom mjestu. Ali tek dolaskom don Frane Bulića iskopavanja su poprimila obilježje sustavnosti. On je 1883. proširio prije započeta istraživanja nekropole i velike trobrodne bazilike na Manastirinama iz IV.–VI. stoljeća. Glavne radove završio je do 1890. Iste godine započeo je istraživanja na Marusincu, položaju udaljenom oko kilometar i pol sjeverno od grada. Povod je bio slučajni nalaz natpisa svećenika Ivana, čuvara

praga bazilike sv. Anastazija. Radovi su trajali do 1898, ali bilo ih je još dosta i kasnije.¹⁾

Ideja o kongresu nastala je još 1892. godine. Tada su arheolog Frane Bulić i dr. Luka Jelić uputili pozive europskim stručnjacima za kršćansku arheologiju na sastanku u Splitu. Najavio se veći broj, ali zbog kolere koja se bila počela širiti srednjom Europom, došli su samo dr. A. de Waal, rektor na Collegio Pio al Campo Santo dei Tedeschi u Rimu i rektor Römische Quartalschrift für christliche Archaeologie und Geschichte, dr. W. A. Neumann, profesor Teološkog fakulteta Sveučilišta u Beču, i opat A. Hytrek iz samostana Studenica u Štajerskoj. Njima su se priključili profesori don Ivan Danilo i don G. Carić iz Zadra te P. Sticotti, član Arheološkog instituta u Beču. Tako se u vremenu od 7. do 11. rujna našla skupina domaćih i stranih stručnjaka. Razgledali su i proučavali stare kršćanske spomenike te čitali znanstvene rasprave.

Prvog dana su obišli Arheološki muzej u Splitu, a popodne su otišli posjetiti Salonu gdje su najveću pažnju posvetili gradskoj bazilici i krstionici uz nju, zatim starokršćanskom groblju na Manastirinama i groblju na Marusincu koje se za ovu priliku počelo iskapati nekoliko dana ranije. Sutra je bila prva sjednica. Izabran je promicateljski odbor od 6 osoba, na čelu kojeg je bio Bulić, a članovi Hytrek, Jelić, Neumann, dr. H. Swoboda iz Beča i De Waal. Zatim je izabran Glavni odbor kongresa s 18 članova i predsjednikom dr. G. B. de Rossijem iz Rima. Sačinjavali su ga najugledniji znanstvenici europskih zemalja, Austrije, Bugarske, Francuske, Italije, Švicarske, Rusije, Njemačke, Hrvatske i drugih. De Rossi je već uživao glas velikog poznavatelja antike, prvaka u proučavanju kršćanske arheologije. Dostigao je visoke rezultate i svjetska priznanja za svoj rad.²⁾

Trećeg dana sudionici su ponovno otišli u Solin i potanko razgledali spomenike. Prosljedili su za Trogir i tamo obišli katedralu i njenu riznicu te crkvicu sv. Barbare. Dan 10. rujna određen je za proučavanje kršćanskih spomenika u muzeju u Splitu. Monsignor de Waal je iznio iscrpno izvješće o iskapanjima pod njegovom upravom u crkvi sv. Petra i Pavla u Rimu. Idući dan prošao je u sličnim aktivnostima.³⁾ Ovom prilikom je zaključeno kako bi svake godine trebalo prirediti sastanak u nekom mjestu bogatome starokršćanskim spomenicima.

Odlučeno je da se Prvi međunarodni kongres kršćanske arheologije održi 4.-8. rujna 1893. godine u Splitu i Solinu. U srpnju je upućen proglas javnosti i poziv stručnjacima za sudjelovanje. Istovremeno je objavljen program rada kojim je obuhvaćen prikaz dotadašnjih rezultata istraživanja u Dalmaciji, Europi i šire, rasprave o utemeljenju posebnih muzeja te katedra za kršćansku arheologiju na sveučilištima. Predviđeni su dogovori o metodici istraživanja i obradi nađenih starina. Planirana je rasprava o utemeljenju zbirke natpisa za Austro-Ugarsku i pokretanju posebne periodične publikacije.⁴⁾

Odaziv za sudjelovanje na kongresu bio je vrlo velik.⁵⁾ Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu doznačilo je novčanu potporu od 300 forinta te je od-

redilo svog izaslanika koji će ga zastupati. U kolovozu već je bilo pri kraju tiskanje publikacije "Vođa po Spljetu i Solinu". Izišla je na hrvatskom i talijanskom jeziku. Autori su L. Jelić, F. Bulić i S. Rutar. Knjiga sadrži opće podatke, povijesne bilješke i spomenike Splita, zatim podatke o ruševinama

Svečano otvorenje Prvog kongresa u starokršćanskoj bazilici na Manastirinama u Solinu, ujutro 20. kolovoza 1894.

Salone i izletima u okolicu. Ali tog mjeseca pojavila se epidemija kolere u raznim krajevima Europe. Već su se javili pojedini slučajevi bolesti u susjednim zemljama. Austrijsko ministarstvo unutrašnjih poslova odredilo je stroge mjere zaštite. Ali zbog njihova slabog poštivanja pošast se proširila i u nekim krajevima Ugarske. Pojedinačni su slučajevi bili zabilježeni u Budimpešti pa i u Beču. U vezi s takvom situacijom sastali su se 18. kolovoza u Splitu članovi Promicateljnog odbora i dogovorom s predstavnicima Glavnog odbora odlučili odgoditi kongres za narednu godinu.⁶⁾

Rad na pripremi kongresa nastavio se u sljedećoj godini. Tako je već u travnju Promicateljni odbor uputio novi proglas i utvrdio da će se skup održati 20.-22. kolovoza. Određeno je da će sastancima prisustvovati "pravi članovi", tj. znanstvenici i "suradnici" koji su podupirali istraživački rad.⁷⁾ O kongresu se raspravljalo i na sjednici Središnjeg povjerenstva za istraživanje i zaštitu

povijesnih i umjetničkih spomenika u Beču koja je održana 1. lipnja 1894. Tom prigodom profesor Neumann je pozvao članove da sudjeluju u radu i podupru ovu znanstvenu manifestaciju. Na 31. srpnja došao je Neumann u Split. Tu se zadržao nekoliko dana i zajedno s dr. Lukom Jelićem radio na pripremama.⁸⁾

Do početka kolovoza prijavilo se za sudjelovanje blizu 150 znanstvenika iz Francuske, Belgije, Rusije, Italije, Austrije, Mađarske, Njemačke i Hrvatske.⁹⁾ Među njima je bilo dosta crkvenih dostojanstvenika i znanstvenika svjetskog glasa. Veliki broj stranih stručnjaka stigao je u Split 17. i 18. kolovoza. Smjestili su se u Hotelu Troccoli i Hotelu de la ville. Oni su za ondašnje prilike gostima pružili odlične usluge.

Sljedećeg dana u 7 sati navečer održana je uvodna sjednica. Kao jedan od začetnika i član Promicateljnog odbora, nazočne je pozdravio Bulić. Izabrano je predsjedništvo kongresa koje su sačinjavali dr. Antonio de Waal, rektor njemačkog zavoda u Rimu, kao predsjednik, Frane Bulić, ravnatelj Arheološkog muzeja u Splitu, i Nikola Müller, profesor na berlinskom sveučilištu, kao potpredsjednici, zatim tri tajnika, dr. G. A. Neumann, profesor na bečkom sveučilištu, Orazio Marucchi, profesor na rimskom Papinskom zavodu, i dr. Luka Jelić, profesor bogoslovlja. Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti iz Zagreba zastupao je Šime Ljubić. Općinsko upraviteljstvo najavilo je dan prije posebnim proglasom svečanost kongresa. Građanstvu je predočena znamenitost ovog događaja i pozvano na susretljivost prema gostima.¹⁰⁾

Svečano otvaranje kongresa bilo je 20. kolovoza u Solinu. Bilo je nazočno 75 sudionika.¹¹⁾ Krenulo se iz Splita u 7 sati ujutro posebnim vlakom. Četa članova društva "Sokol", pod vodstvom učitelja Novaka, i četa vatrogasaca, na čelu s potkapetanom Obuljenom, bile su u njihovoj pratnji. Priključili su se i neki građani, pa je oko 500 osoba popunilo vlak. Jutro je bilo lijepo. Solin ih je pozdravio okićen zastavama, pucanjem mužara i zvonjavom zvona. Blizu 300 bratima Solina i Vranjica pod svojim crkvenim barjacima i sa svijećama u rukama dočekali su ih na ruševinama starokršćanske bazilike na Manastirinama urešenim velikim slavolukom. U 8 sati stigli su kočijama nadbiskupi G. Rajčević iz Zadra i Fulgencij Carev iz Hvara, biskup Filip Nakić iz Splita, opat dr. Mate Zannoni, pa kanonici Dević, Dvornik i Moskovita. Bili su nazočni mnogobrojni svećenici i đaci te preko 1500 ljudi. Sokolaši i vatrogasci su učinili počasni špalir. Na groblju prvih kršćanskih mučenika bila je služba Božja. Misu je vodio biskup Nakić, koji je poslije održao govor i proglasio kongres otvorenim. Zanosnim riječima uzvratio je Bulić. Fotograf Goldstein snimio je ovaj prizor.

Istog dana u 11 sati i 30 minuta počela je prva plenarna sjednica, koja se završila u 13 sati. Otvorio je Bulić kratkim govorom. Kongresu je predsjedao De Waal pošto De Rossi zbog bolesti nije mogao doći iz Rima. Sudionike je najprije pozdravio kotarski poglavar Josip Tončić u ime pokrajinske

vlade pa nadbiskup Rajčević, metropolit Dalmacije, načelnik Splita dr. Ivan Mangjer, barun F. Molinari u ime bosanske vlade, kanonik Dević u ime kaptola splitske crkve, barun Kanzler u ime De Rossija, dr. A. Czóbor, izaslanik ugarske vlade, akademije i društva sv. Stjepana, prof. Šime Ljubić od strane Jugoslavenske akademije, prof. O. Marucchi u ime rimskog kolegija, dr. H. Swoboda u ime društva "Societas Leonina" u Beču, dr. Schultze, predstavnik arheološkog društva u Ateni, te Bulić ispred društva "Bihać". Zatim je određen rad plenarnih sjednica, kojih je bilo ukupno pet, te sjednica po odsjecima. Kako su u vrijeme održavanja kongresa bili praznici, sjednice su se održavale u zgradi Klasične gimnazije u današnjoj Nodilovoj ulici, u povijesnoj jezgri. U pronalaženju prostora vjerojatno je išlo na ruku što je Bulić tada bio ravnatelj škole. Glavne sjednice su bile u dvorani u prizemlju za čije se uređenje pobrinuo učitelj risanja na gimnaziji, Antun Bezić. Pored zelenila i zastava, izložena je i zbirka starinskih predmeta. Ostali sastanci su bili u sobama razreda.¹²⁾

Izlet u Trogir 22. kolovoza ujutro. Sudionici kongresa snimljeni pred katedralom. Među njima su u prvom redu slijeva: F. Molinari (Sarajevo) 4, O. Benndorf (Beč) 5, J. Neumann (Beč) 6, F. Bulić (Split) 7, A. de Waal (Rim) 8, N. Müller (Berlin) 9, O. Marucchi (Rim) 10. L. Jelić (Zadar) 11 i H. Swoboda (Beč) 12. U drugom redu su : I. Manger (Split) 10, M. Glavinić (Zadar) 12, Š. Ljubić (Zagreb) 13. U trećem redu: J. Wilpert (Rim) 6, M. Zannoni (Trogir) 7, J. Tončić (Split) 9, J. Barać (Split) 10 i Ante Bezić 12.

Poslije podne započele su sjednice po odsjecima koje su činile osnovni oblik rada. Bilo ih je pet: za umjetničke i epigrafske spomenike, za arheološke studije, kršćanske muzeje, patrološke studije te srednjovjekovne spomenike Dalmacije. U 17 sati biskup Nakić priredio je vanjskim sudionicima objed. Navečer je iz Sarajeva stigao zastupnik ministarstva prof. dr. Otto Benndorf. Sutradan, 21. kolovoza, načelnik dr. Mangjer priredio je u ime grada u Hotelu Troccoli svečani objed za sve članove kongresa. Bilo je nazočno 100 uzvanika. Čule su se brojne zdravice i zahvale, posebno Buliću.¹³⁾ Na četvrtoj plenarnoj sjednici, koja je održana istog dana navečer, naročito je zanimanje pobudilo izlaganje De Waala, koji je govorio o apostolima Ćirilu i Metodu. Njihove su kosti u Rimu, ali je duh o ovoj zemlji, naglasio je on. Župnik Petrovaradina, pjesnik Ilija Okrugić obavijestio je o kršćanskim spomenicima Sirmija (Mitrovice). Tijekom dana stigli su otpozdravi kralja Franje Josipa I. i Pape.

Na 22. kolovoza u 6 sati priređen je izlet u Trogir posebnim financijskim parobrodom "Ragusa". Sudionike su dočekale dvije glazbe, a pozdravili ih načelnik Špiro Puović i opat dr. Mate Zannoni. Gosti su razgledali stolnu crkvu i popeli se na njen zvonik. Posjetili su i starohrvatsku crkvu sv. Barbare, najstariju sačuvanu sakralnu građevinu u gradu iz IX.- X. stoljeća. U to vrijeme bila je u privatnom posjedu i služila kao skladište. Stoga je odlučeno uputiti rezoluciju Ministarstvu za bogoštovlje i nastavu da se ovaj dragocjen spomenik restaurira na trošak države. Nakon toga načelnik je priredio zakusku u srednjovjekovnoj loži na trgu koja je nedavno temeljito obnovljena po nacrtu arhitekta Aloisa Hausera iz Beča.¹⁴⁾ Poslije izleta nastavljene su sjednice po odsjecima.

Na plenarnim sjednicama su čitane rasprave. Tako je Bulić izvijestio o solinskim spomenicima, Jelić o kršćanskim starinama Dalmacije, Marucchi je prikazao razvoj kršćanske arheologije u Rimu i natpis biskupa Alurcija, Molinari je govorio u vezi s iskopinama u Bosni i Hercegovini, J. Wilpert o najnovijim otkrićima u katakombama u Rimu, Okrugić o spomenicima Sirmija, dr. Czobort o izložbi kršćanskih spomenika u Mađarskoj 1896., dr. Swoboda iz Austrije o crkvenim zastavama i sagovima iz V.-VII. stoljeća, dr. Bosze o fotometrijskoj metodi te De Waal o hrvatskim spomenicima u Rimu.

Dana 22. kolovoza poslije podne održana je zadnja plenarna sjednica. Dvorana je bila puna slušatelja. Bulić je pročitao prispjele brzojave. De Waal je govorio o krivotvorenjima u arheologiji, nakon čega se razvila rasprava. Na kraju su pročitane rezolucije. U njima je preporučeno izdati zbirku latinskih natpisa corpus inscriptionum za područje Austrije, Ugarske, Hrvatske, uvesti učenje kršćanske arheologije na bogoslovnim zavodima i srednjim školama, utemeljiti kršćanske muzeje i sagraditi novi muzej u Splitu, više pažnje posvetiti patrolozijskim znanostima, izdati zbornik natpisa iz Hrvatske, a i drugih balkanskih zemalja. Dogovoreno je sljedeći kongres održati u Raveni.¹⁵⁾ Kongres u Splitu je završio u 18 sati pa je iza toga narodna glazba otpratila sudionike na parobrod koji je čekao spreman na Mletačkom mulu.

Navečer je u Kaštel Lukšiću, u vrtu obitelji Vitturi, kotarski poglavar Josip Tončić u ime dalmatinske Vlade priredio primanje. Kuće u mjestu i brodovi okićeni su trobojnicama i zelenilom, crkvinarstvo je osvijetlilo crkvu. Po brdima su upaljene vatre, a u selu vatromet. U času dolaska gostiju zagrmjeli su mužari, trogirski glazba je zavrivala, zvona zabrujala. Goste je na pristaništu pozdravio općinski prisjednik Ivan Novak, a u crkvi župnik Biočić. Svečanosti su bili nazočni sudionici kongresa, a pozvano je i osoblje kotarskog poglavarstva, kotarskog suda i poštanskog ureda. Stigli su i grofovi Fanfogna Garagnin i trogirski načelnik Špiro Puović. Uzvanici su najprije obišli župnu crkvu i tu se pomolili, a zatim se kroz selo uputili u vrt. Na ulazu je bio podignut paviljon u gotičkom stilu, sjajno osvijetljen.

Pozivnica za sobet kojega je za sudionike Kongresa priredilo Općinsko upraviteljstvo 21. kolovoza (Arheološki muzej Split)

Tu su ih dočekali gospođa Aspasia Tončić, Frane Bulić koji je svakog gosta pozdravio na njegovom jeziku, te gospođa Michieli-Vitturi.¹⁶⁾

Dana 23. i 24. kolovoza sudionici su obilazili okolicu, Solin, i Klis, a neki su 25. kolovoza otišli do Knina upoznati hrvatske spomenike. U Splitu su razgledali stolnu crkvu i Arheološki muzej. Mnogi su u pratnji baruna Molinarija otputovali u Bosnu i Hercegovinu. Da bi se trajno obilježila uspomena na ovaj događaj, postavljena je na bazilici na Manastirinama spomen-ploča. Monsinjur dr. Josip Wilpert, poznati istraživač rimskih katakomba i jedan

od najglasovitijih stručnjaka u kršćanskoj arheologiji, posebno se istakao na kongresu referatom o antičkim kršćanskim natpisima u Akvileji i otkrićima u kapeli katakomba Priscille u Rimu. On se nakon kongresa u rujnu vratio u Split. Tu se zadržao desetak dana da bi bolje upoznao znamenitosti grada. Otprilike u isto vrijeme ponovno se vratio na pet dana ruski profesor na sveučilištu u Peterburgu Jakov Smirnov.¹⁷⁾ Toliko su ih zainteresirali ovdašnji spomenici.

Osim "Vodje", Promicateljni odbor i društvo za istraživanje domaće povijesti "Bihać" pobrinuli su se za izdavanje triju zbornika na raznim jezicima. Prvi je "Éphemeris spalatensis", u kojemu su rasprave o prvobitnom opredjeljenju splitske stolne crkve (L. Jelić), arheološkome putu po Dalmaciji (De Waal), vratima sv. Sabine u Rimu i stolne crkve u Splitu (A. Ehrhard), crkvi sv. Martina kod Porta aurea u Splitu (F. Bulić), Hrvojevoj kuli u Splitu (J. Alačević), rukopisnom splitskom evanđelistaru (W. Neumann). U "Éphemeris Salonitana" su radovi o prikazu ribe na solinskim spomenicima (De Waal), starokršćanskom groblju sv. Sinerote u Srijemu (A. Hytrek), groblju na Marusincu u Solinu (F. Bulić), o progonstvu Decija i značenju Novicijana (T. Wehofer), pisanim i umjetničkim spomenicima solinskih mučenika (L. Jelić), prikazima Dobrog pastira na solinskim spomenicima (J. Kirsch), starokršćanskim natpisima u Akvileji (J. Wilpert), o svjetiljkama, sarkofazima na Kapljuču i krstionici u Solinu (F. Bulić).

"Éphemeris Bihaćensis" sadrži opise i snimke srednjovjekovnih dalmatinskih spomenika od Raba do Kotora. U njemu su objavljeni prilozi o ruševinama na položaju Bijaći u Kaštelima (S. Rutar), povijesnoj topografiji Splita (J. Alačević), hrvatskim ostacima u Kninu (F. Bulić), muzeju sv. Donata i crkvi sv. Petra staroga u Zadru (I. Smirić), starokršćanskim i srednjovjekovnim spomenicima Dalmacije (L. Jelić).¹⁸⁾ Članovi kongresa koji nisu mogli biti nazočni, mogli su dobiti objavljene publikacije kod dr. Jelića u Zadru bez naplate, a oni koji nisu bili članovi, uz sniženu cijenu od 9,30 forinta.¹⁹⁾ Inače prodavale su se u Splitu u knjižari Morpurgo, i to "Vodja" po cijeni od 3.50, a ostale po 2,50 forinte.

Kongres su pratile sve domaće novine kao zadarski "Narodni list", "Smotra Dalmatinska" i "Il Dalmata", splitski "Narod", zagrebački "Obzor" i neki strani, zatim stručne i druge periodične publikacije, kao što je "List Biskupije Splitske i Makarske".²⁰⁾ Ipak, najviše je napisao u "Buletтино di archeologia e storia dalmata", glasilu Arheološkog muzeja u Splitu.²¹⁾

Nedugo nakon završetka kongresa, dana 21. rujna, preminuo je u Castal Gandolfo utemeljitelj kršćanske arheologije Giovanni de Rossi. Jedna od njegovih velikih zasluga je utemeljenje časopisa "Buletтино di Archeologia cristiana" koji je postao prava enciklopedija kršćanskih starina. Nakon njegove smrti sljedbenici su pokrenuli izdavanje "Nuovo Buletтино di Archeologia cristiana". Rossi se posebno bavio katakombama u Rimu, o čemu je napisao opsežno djelo "Roma Sotterranea" u više volumena.²²⁾

I prije Prvog međunarodnog kongresa u Splitu bilo je sličnih sastanaka o čemu se raspolaze samo ponekim oskudnim podatkom. Tako je splitski list "Narod" prenio da je list "Vaterland" objavio poziv na katolički kongres koji će se održati u studenom 1888. godine u Beču. Potpisali su ga prof. Pergen, za njim Salm, Thun, Clam, Linchtenstein, Schwarzenberg, Belereadi, Hohenwart i drugi, a na kraju zastupnik Bulić.²³⁾ Zanimljivo je da je gotovo istovremeno kad i kongres u Splitu, 15. kolovoza počeo kongres arheologa i antropologa u Sarajevu. Organiziran je na poziv bosanske vlade sa svrhom da znanstvenici upoznaju dostignute rezultate istraživanja prapovijesti u Bosni i Hercegovini.²⁴⁾

Neke od preporuka Prvog kongresa u Splitu su se ostvarile, iako u drugom obliku, ovisno o kasnijem razvoju događaja. To se odnosi npr. na gradnju Arheološkog muzeja u Splitu. Prva zgrada, prislonjena s vanjske strane istočnog zida Dioklecijanove palače, podignuta je još 1821. godine. Zbog stalnog pristizanja novih predmeta, posebno od arheoloških iskapanja u Saloni, ubrzo je postala tijesna. U prvo vrijeme problem se rješavao tako da su u gradu na raznim mjestima pronalazena spremišta. Ali tako teško stanje nije moglo dugo potrajati pa se već u drugoj polovici XIX. stoljeća počelo razmišljati o uređenju nekih drugih zgrada u tu svrhu, kao pokrajinske bolnice i tvrđave Gripe. Tome je bilo mnogo prepreka. Stoga je Bulić predložio podizanje novog objekta. Suglasnost od Ministarstva dobio je još 1884. godine. Zatim je trebalo odrediti lokaciju. Razmatrano je više prijedloga, ali tehničke, pravne i novčane poteškoće bile su uzrokom da se pitanje sporo rješavalo. Tako je došao Prvi kongres, na kojemu se u okviru teme o gradnji muzeja, raspravljalo o situaciji u pokrajini. Preporučeno je da se muzejima u Splitu i Zadru državnim sredstvima osiguraju prikladni prostori. To je, uz neke druge činitelje, zasigurno ubrzalo pripreme pa je konačno 1912. počela gradnja.²⁵⁾

Već 23. kolovoza 1894. godine uputili su sudionici kongresa dopis na ministra za bogoštovlje i nastavu S. Maydeskog da se zapuštena crkva sv. Barbare u Trogiru otkupi i uredi. Pitanje se počelo rješavati u Beču pa je 1895. predmet proslijeđen na dalji postupak u dalmatinsko Namjesništvo i kotarsko Poglavarstvo u Splitu. Početkom 1896. sastale su se zainteresirane strane na dogovor. Tadašnji vlasnici, braća Madirazza, bili su voljni prodati crkvu, ali se kotarskom poglavaru Maroičiću tražena cijena činila previsokom. Općinska uprava, zbog nepovoljnih gospodarskih prilika, nije bila u stanju kupiti crkvu. Stoga se kotarsko Poglavarstvo obratilo F. Buliću kao predsjedniku, s prijedlogom da bi je nabavilo društvo "Bihać" uz novčano sudjelovanje države.

Ali ni Društvo nije imalo sredstava pa se kupnja otezala godinama. Konačno je u siječnju 1903. postignut sporazum kojim su vlasnici bili spremni ustupiti crkvu uz sniženi iznos od 7000 kruna. Nakon toga je arhitekt Ćiril Metod Iveković napravio troškovnik za popravak u visini od 2000 kruna.

Dogovor je da bi doprinos države za kupnju trebao iznositi 5200 kruna, Pokrajinske zaklade 1000, a Općine Trogir i društva "Bihać" po 400 kruna. Realizacija se ipak nije micala s mjesta upravo zbog neriješenih financijskih pitanja. Tijekom 1913. razvilo se o tome živo dopisivanje između Središnjeg povjerenstva za spomenike u Beču i Namjesništva u Zadru. Napokon je ministarstvo donijelo pozitivnu odluku. Međutim izbijanjem Prvog svjetskog rata zaustavljene su sve druge aktivnosti. I tek je 1930. ponovno postavljen zahtjev za obnovu i ona je sljedeće godine izvršena.²⁶⁾

Na Prvom kongresu je dogovoreno da se drugi održi u Ravenni 1897. godine. Organizacijski odbor je ovaj zaključak prosljedio talijanskom Ministarstvu javne nastave koje je izrazilo spremnost pomoći u tom naumu. Ali termin je prebačen za 1898. Bio je upućen poziv, ali zbog organizacijskih poteškoća skup je ponovno odgođen.²⁷⁾ Tako prvobitni plan nije ostvaren, već je drugi po redu kongres održan u Rimu tek 1900. godine od 17. do 24. travnja. U organizacijskom odboru od 12 članova bile su i neke osobe koje su bile na Prvom kongresu u Splitu, kao mons. A. de Waal, rektor Teutonskog kolegija u Rimu, dr. L. Duchesne, profesor Katoličkog sveučilišta u Parizu, O. Marucchi, ravnatelj Egipatskog muzeja u Vatikanu, i dr. G. Wilpert iz Rima. Od naših znanstvenika ponovno su sudjelovali F. Bulić, kao predstavnik arheoloških muzeja u Splitu i Zagrebu, JAZU i društva "Bihać", zatim F. Radić, strukovni učitelj u Korčuli, A. Zanella, župnik u Visu, G. Carić, profesor u Zadru, i K. Vučetić, vikar u Hvaru. Na uvodnoj sjednici Bulić je izabran drugim dopredsjednikom kongresa, a u sekciji za epigrafiku za člana predsjedništva. Za nas je posebno zanimljiv njegov izvještaj na zajedničkoj sjednici. Govorio je o novim otkrićima u Saloni od Prvog kongresa 1894., i to na položajima Manastirine, Marusinac te o planiranim radovima na *basilica urbana*.²⁸⁾

Nastavak istraživanja u Solinu poslije kongresa dao je nove značajne rezultate u upoznavanju starokršćanskih spomenika. Bulić je nastavio iskapanja na Marusincu 1890.-1898. godine. Nakon toga usredotočio se na otkrivanje velikog episkopalnog kompleksa u istočnom dijelu grada koji je proučavao na terenu 1901.-1909. Detaljnija ispitivanja proveo je 1917. W. Gerber za novu publikaciju o Saloni. Naročito je plodan bio rad danskog fonda na čelu s arhitektom Ejnarom Dyggveom tijekom 1922.-23. godine koji je pridonio boljem upoznavanju i objašnjenju situacije na Kapljuču, gdje je utvrđen prostran ceterijalni kompleks. Osim istraživanja na terenu, novim pisanim radovima stvorena je daleko potpunija slika o životu u Saloni u prvim stoljećima kršćanstva.²⁹⁾

Tek je Treći kongres održan u Ravenni, i to u vremenu 25.-30. rujna 1932. godine. Uz više naših predstavnika sudjelovali su Frane Bulić i Ljubo Karaman. Bulić je iznio pregled istraživanja na području kršćanske arheologije kod nas nakon Prvog kongresa. Posebno se osvrnuo na rad Arheološkog muzeja u Splitu, društva "Bihać" iz Splita i Hrvatskog starinarskog društva

Narodna Glasba

Program Koncerta

što ga priredjuje

SPLITSKA OBĆINA

u Četvrtak dne 23 Kolovoza 1894

Na čast Članova

Prvoga Međunarodnog Kongresa Kršćanskih Arheologa

1. Same: Koračnica,
2. Rossini: Overture k operi „SEMIRAMIDE“.
3. Smetana: Potpourri iz opere „PRODANA NEVJESTA“.
4. Verdi: Cavatina iz Opere „NABUCCODONOSOR“.
5. Ströbel: Velika Fantazija iz Wagnerovih Opera.
6. Waldteufel: Valse „LES PATINEURS“.

NA NOVOJ OBALI

Početak u 7 $\frac{1}{2}$ sati po pod.

Program koncerta Narodne glazbe održanog 23. kolovoza u čast Prvoga kongresa (Arheološki muzej Split)

u Kninu. Govorio je o važnim znanstvenim djelima koja su tiskana kao "Forschungen in Salona" od prof. Eggera i "Recherches à Salone". O novim nalazima potanko je izvijestio E. Dyggve.³⁰⁾

Tako su susreti i sustavna razmjena znanstvenih obavještenja, započeti u Splitu pred ravno jedno stoljeće, uspješno nastavljeni. Do sada je održano ukupno dvanaest kongresa po raznim europskim zemljama, najviše Italiji. Sada je ta čast opet zapala Hrvatsku.

B I L J E Š K E:

- 1) Francesco Carrara: *Topografia e scavi di Salona*. Trst 1850. 89. – *Antička Salona*. Nenad Cambi: *Uvod*. Split 1991. 26.- Maja Bonačić-Mandinić: *Na crt za kronologiju života i rada don Frane Bulića*. Don Frane Bulić, katalog izložbe, Split 1984. 76 i 83.
- 2) *De Rossi, Giovanni Battista*. *Enciclopedia italiana*, 1931. sv. XII. 654.
- 3) *Conferenza dei cultori di archeologia cristiana ed il futuro congresso di archeologia cristiana a Salona*. *Bullettino di archeologia dalmata* XV. (dalje: BASD), Split 1892. 196. – *Prvi Sastanak kršćanskih arheologa u Splitu-Solinu*. *Narod* 18. VII. 1893. 1 – *Clarissime vire*. BASD XVI, 1893. 3.
- 4) *Prvi Sastanak kršćanskih arheologa u Splitu-Solinu*. *Narod* 18. VII. 1893.1.
- 5) *Arheološki međunarodni sastanak*. *Narod* 18. VIII. 1893. 2.
- 6) *Kolera se širi*. *Narod* 15. VIII. 1893. 3. – *Kolera*. *Narod* 29. VIII. i 1. IX. 1893. – *Prvi sastanak kršćanskih arheologa u Splitu i Solinu odgođen*. *Narod* 22. VIII. 1893. 2.
- 7) *Prvi kongres kršćanskih arheologa u Splitu-Solinu*. *Narodni list* (dalje: NL), Zadar 25. IV. 1894. 3.
- 8) *Domaće vesti*. NL 25. VII. 1894. 3. i 1. VIII. 1894., 3.
- 9) *Domaće vesti*. NL 4. VIII. 1894. 3. – *Prvi kršćanski arheološki kongres u Splitu i Solinu*. NL 15. VIII. 1894. 1.
- 10) *Prvi međunarodni kongres kršćanskih arheologa*. NL 29. VIII. i 1. IX. 1894.
- 11) *Domaće vesti*. NL 18. VIII. 1894. 3.
- 12) *Program C. k. Velike gimnazije u Spljetu za školsku godinu 1893.-94*. *Ljetopis zavoda*. Split 1894. 27. – Josip Posedel: *Iz povijesti klasične gimnazije*. *Spomenica* 150. godišnjice klasične gimnazije u Splitu. Split 1976. 16. i 18.
- 13) *Prvi međunarodni kongres kršćanskih arheologa u Splitu – Solinu dne 20-21-22. kolovoza*. NL 22. VIII. 1894. 2.
- 14) Arhiv Konzervatorskog ureda u Splitu, spisi br. 28/1892, 9 i 15/1983.
- 15) Anton de Waal: *Die Resolutionen des ersten Congresses christlicher Arhäologen zu Spalato 1894*. Rim 1896.
- 16) Giacomo Chiudina: *Le Castella di Spalato e Traù*. Split 1895. 115-119.
- 17) *Odlični gosti u našem gradu*. *Jedinstvo*, Split 21. IX. 1894. 3.
- 18) *Domaće vesti*. NL 18. VIII. 1894. 3. – *Prvi međunarodni kongres kršćanskih arheologa u Splitu-Solinu*. NL 25. VIII. 1894. 1.
- 19) *Domaće vesti*. NL 5. IX. 1894. 3. – Radovi prvog međunarodnog kongresa za starokršćansku arheologiju. Split 1993.
- 20) *Congresso intern. degli archeologi cristiani*. *Smotra Dalmatinska*, Zadar 5. IX. 1894. 2. – *Congresso archeologico*. *Il Dalmata*, Zadar 22. i 25. VIII. 1894. – U listu *Obzor* su u kolovožu 1894. godine objavljeni sljedeći članci: *Kršćanski arheološki kongres u Splitu*, 7. VIII. 3; *Prvi međunarodni kongres na hrvatskom tlu*, 18. VIII. 2; *Idem*, 21. VIII. 2; *Prvi međunarodni kongres kršćanskih arheologa u Spljetu-Solinu*, 23. VIII. 3. – *Prvi međunarodni kongres kršćanskih arheologa u Splitu-Solinu*. *List Biskupije Splitske i Makarske*, Split 1894. br. IX. 69. – Luka Jelić: *Primo congresso internazionale di archeologia cristiana a Spalato e Salona (20-22 agosto 1894)*. *Nuovo Bullettino di archeologia cristiana* I., Rim 1895. 106.

- 21) Osim članaka već navedenih u bilješkama vidjeti: *Brevis historia Primi Congressus Archaeologorum Christianorum Spalati-Salonis habendi*. BASD XVI. 1893, Supplemento. – G. A. Neumann: *Relazione del I. Congresso degli archeologi cristiani tenuto a Spalato-Salona nei giorni 20-22. Agosto 1894*. BASD XVII. 1894.
- 22) *Giovanni Battista de Rossi*. BASD XVII. 1894. 257. – *Nuovo bullettino di Archeologia Cristiana*. BASD XVIII. 1895. 31.
- 23) *Katolički kongres*. Narod 6. XI. 1888. 3.
- 24) *Skupština arheologa i antropologa u Sarajevu*. Obzor 22. VIII. 1894. 3.
- 25) Neda Anzulović: *O historijatu gradnje Arheološkog muzeja u Splitu*. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LXXV, Split 1981. 171.
- 26) Arhiv Konzervatorskog ureda u Splitu, spisi br. 27 i 38/1894., 65/1895., 14/1903., 20 i 37/1907., 72/1908., 49/1909., 23/1911., 67/1930. i 113/1931. – Arhiv duštva "Bihać" u Splitu, spisi br. 6/1897., 45/1902., 8 i 12/1909.
- 27) *Il I^o Congresso Internazionale di archeologi cristiani a Ravenna nell' a. 1897*. BASD XVIII. 1895. 77. – *Archaeologorum Christianorum Congressus Alterius Indicto*. BASD XX. 1897. 204. – *Il II. Congresso di Archeologi Cristiani a Ravenna*. BASD XXI. 1898. 53.
- 28) *Secondo Congresso Internazionale d' Archeologia Cristiana*. BASD XXII. 1899. 115. – *Secondo Congresso Internazionale di archeologia cristiana a Roma*. BASD XXIII. 1900. 79. – *Il Congresso internazionale d'archeologia cristiana a Roma*. BASD XXIII. 1900, 134. – O. Marucchi: *Il II° Congresso internazionale di archeologia cristiana a Roma*. Nuovo bullettino di archeologia cristiana VI. Rim 1900. 161.
- 29) Ejnar Dyggve: *Povijest salonitanskog kršćanstva. Izabrani spisi*, Split 1989. – Stanko Piplović: *Istraživanje graditeljskog nasljeđa u Dalmaciji od strane Danskog fonda i E. Dyggvea*. Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku. Split 1987. sv. 80.
- 30) Arhiv društva "Bihać", spisi br. 85 i 142/1932. – *Internacionalni Kongres starokršćanske arheologije u Ravenni*. Novo doba, Split 30. IX. 1932. 2. – *Kongres kršćanske arheologije u Ravenni*. Obzor, Zagreb 12. X. 1932. – *Sa internacionalnog kongresa starokršćanske arheologije u Ravenni*. Novo doba, 3. X. 1932. 2.

Stanko Piplović

DER ERSTE INTERNATIONALE KONGRESS ALTCHRISTLICHER ARCHÄOLOGIE

Zusammenfassung

Als Ergebnis bedeutender praktischer und theoretischer Leistungen die altchristliche Archäologie am Ende des 19. Jh. betreffend, besonders bedeutende Entdeckungen in Salona und öftere Kontakte europäischer Wissenschaftler, folgte die Idee, diesbezügliche Informationen systematisch auszutauschen. Auf Veranlassung von Don Frane Bulić, dem damaligen Leiter des Archäologischen Museums in Split, wurde 1892 vereinbart, im nächsten Jahr in Split und im nahen Solin den Ersten internationalen Kongress altchristlicher Archäologie abzuhalten. Es wurde ein Ausschuss gewählt, doch wegen einer Choleraepidemie in einigen europäischen Ländern musste der Kongress aufgeschoben werden. Der Kongress fand dann in der Zeit vom 20. bis 22. August 1894 unter zahlreicher Beteiligung einheimischer und ausländischer Kirchenwürdiger sowie angesehener Wissenschaftler statt. Unter anderen waren Erzbischof G. Rajčević aus Zadar, Bischof F. Nakić aus Split, Bezirksvottstand J. Tončić, Don F. Bulić, L. Jelić, F. Molinari aus Sarajevo, A. Czobór in Namen der ungarischen Regierung, A. de Waal und O. Marucchi aus Rom, H. Swoboda und G. A. Neumann aus Wien anwesend. Es war vorgesehen, dass G. B. Rossi aus Rom, Gründer der christlichen Archäologie als Vorsitzender am Kongress beiwohnt, doch dieser war schwer erkrankt und bald darauf verstorben.

Die einleitende Sitzung fand am 19. August statt, während die feierliche Eröffnung am nächsten Tag auf den Ruinen der altchristlichen Basilika in Solin (Lokalität Manastirine) erfolgte, wo auch eine hl. Messe zelebriert wurde. Die Tagung erfolgte in fünf Sitzungsgruppen:

Kunst - und Inschriftdenkmäler, archäologische Studien, christliche Museen, patrologische Studien und mittelalterliche Denkmäler in Dalmatien. Für alle Kongressteilnehmer gab Bischof Nakić sowie der Bürgermeister Dr. Mangjer ein Mittagessen. Am 22. August wurde ein Ausflug nach Trogir organisiert. Nach einem Empfang beim Bürgermeister Š.Puović erfolgte eine Besichtigung sehenswerter Denkmäler. Am Abend bereitete Tončić im Namen der dalmatinischen Regierung einen Empfang in Kaštel Lukšić. Am 23. und 24. August wurden Solin und Klis besichtigt, während einige Gäste Knin besuchten. Gelegentlich des Kongresses wurden mehrere Veröffentlichungen gedruckt, darunter auch "Vodja po Spljetu i Solinu" (ein Führer durch Split und Solin) in kroatischer und italienischer Sprache.

Am Ende des offiziellen Teils wurden Resolutionen offenbart in denen empfohlen wurde: Sammlungen lateinischer Anshriften für den Bereich Österreich, Ungarn und Kroatien zu veröffentlichen, die Lehre Christlicher Archäologie an theologischen Instituten und Mittelschulen einzuführen, Sondermuseen zu gründen, patrologische Wissenschaften zu fördern sowie Sammlungen von Anshriften aus Kroatien und anderen Balkanländern zu veröffentlichen. Einige dieser Resolutionen wurden später auch realisiert. Es wurde beschlossen den Zweiten Kongress 1897 in Ravenna abzuhalten, doch dieser erfolgte erst 1900 in Rom, der Dritte Kongress 1932 in Ravenna. Als konkretes Ergebnis ist die Wiederherstellung der altkroatischen kleinen Kirche der hl. Barbara in Trogir zu erwähnen, wofür sich die Kongressteilnehmer beim Ministerium eingesetzt hatten. Beschleunigt war auch der Bau des neuen archäologischen Museums in Split. Der Kongress hatte auch eine grosse theoretische Bedeutung für die gesamte Organisation wissenschaftlicher Forschungen christlicher Denkmäler.

Preveo: Milan Šebić